

گنجینه نوشته‌های ایرانی

۱۱

مجموعه رسائل مشهور به

کتاب الانسان الكامل

تصنيف

عزیزالدین نَسَفی

با پیش‌گفتار

هانری کربن

با تصحیح و مقدمه

ماریژان موله

ترجمه مقدمه از

دکتر سیدضیاءالدین دهشیری

آثار تاریخی

فهرست

۱۱	پیش‌گفتار
۱۳	مقدمه مترجم بر مقدمه فرانسوی کتاب
۱۵	مقدمه ماریژان موله
۱۷	نکاتی چند در باب زندگانی مؤلف
۴۰	تصانیف نسفی
۴۹	سه مجموعه از رساله‌های نشر شده
۷۱	مجموعه رسائل
۷۳	مقدمه
۸۳	در بیان معرفت انسان
۹۹	در بیان توحید
۱۰۹	در بیان آفرینش ارواح و اجسام
۱۲۳	در بیان مبدأ و معاد بر قانون اهل حکمت
۱۳۵	در بیان سکوت

باسمه تعالی، هُوَ الْعَلِیُّ الْعَلِیُّ
مقدمه مترجم بر مقدمه فرانسوی کتاب
«الْأَنْسَانُ الْكَامِلُ»
تصنیف عزیزالدین نسفی

عزیزالدین نسفی که گاهی او را عزیز خوانده‌اند، علی‌رغم تصنیفات و آثار پراچ و فاضلانهای که از خویش به یادگار نهاده، چنان‌که سزاوار است، شناخته نشده و حتی برخی از صاحبان تراجم احوال از ذکر نام وی خودداری کرده‌اند، به هر حال وی از اهل نَسَف (نَخَسَب) خوارزم بوده، بخشی بزرگ از عمر خود را در آن خطه سپری کرده و چندی نیز به بُخارا سفر نموده به شهرهای خراسان رسیده و بر سر تربیت مرشد روحانی خود، شیخ المشایخ سعدالدین حمویه (حمویی) دیری عاکف گشته، سپس به صفاهان و شیراز رفته، در به‌دری‌ها دیده، و آخر الامر در اَبَرکوه (ابرقو) — چنان‌که شهرت دارد — سرای فانی را بدرود گفته است.

از جزئیات زندگانی وی و تواریخ حوادثی که بر او گذشته است اطلاع دقیقی در دست نیست. آنچه مسلم می‌نماید این است که دوران زیست و فعالیت او در سیر و سلوک و تألیف و تصنیف سده هفتم هجری بوده است.

آقای فریتس میایر و جیزه‌ای در شرح احوال و اقوال او نگاشته‌اند و چنان‌که مصحح و ناشر کتاب حاضر، آقای ماریژان موله، متذکر شده‌اند، در آن وجیزه کلیات خلاصه‌ای از زندگانی «عزیز» بیان شده است.

مذهب نسفی: او در عصری می‌زیسته که مذهب ابوحنیفه در موطن وی در اوج قدرت و رونق بوده و بسی محتمل می‌نماید که وی نیز همکیش اهل آن دیار بوده است. برخی برآنند که چون نسفی در اهمّ مصنّفات خویش — کتاب کشف الحقائق — از اصول و معتقدات ارباب تشیع با

چاپ حاضر از سه مجموعه رساله تشکیل شده است که با یکدیگر روابط تنگاتنگ دارند، لیکن عین هم نیستند. روابط متقابل آنها هنگامی بر ما روشن گردید که چاپ متن فارسی نسبتاً پیش رفته بود. این احوال مبین این است که متن چاپ شده همیشه تابع نسخه خطی واحدی نیست و عربی از موارد نوعی سازش بین دو یا سه روایت وجود دارد، و تجدید و تکرار دقیق یکی از آنها در میان نیست. ما قبل از هر کار، تجزیه و تحلیل مختصری از محتوای نسخه‌های خطی مختلف به دست می‌دهیم، سپس رساله‌های منتشره و نسخه‌های خطی اصل و مبنای کار را تجزیه و تحلیل می‌کنیم. به منظور رعایت سادگی بیست و دو رساله کتاب انسان (متن، ص ۷۳-۳۱۰) را به‌الرقه رومی و یازده رساله الحاقی (ص ۳۱۵-۴۱۲) را با ارقام عربی معرفی می‌کنیم.

۱. نسخه‌های خطی

عربی کلیه مجموعه را با هم در نظر بگیریم، نسخه‌های خطی آنها بسیار متعدد می‌باشد. برخی می‌گویند که دو یا سه مجموعه از این مجموعه‌ها را با هم تألیف کنند. این نسخه‌های خطی، به نوبه خود به سه دسته منقسم می‌شوند، بر حسب رساله‌هایی که شامل می‌باشند. ما این مجموعه‌ها را به‌تاریخ قروددی کتاب الانسان الكامل، منازل السائرین و مبدأ و معاد نامگذاری می‌کنیم. از میان این عنوان‌ها، عنوان اولین و سومین به یقین ساختگی می‌باشند. عنوان اول تنها در نسخه خطی وین فوگل (۱۴۵۲) وجود دارد. باری، پایان این نسخه خطی که اکنون موجود نیست،